

AKADEMIK LITSEY O'QUVCHILARIGA TANQIDIY FIKRLASHNI O'QISH KO'NIKMASI ORQALI O'RGATISH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR.

Muratova Marfa Umarovna.

NavDu akademik litseyning Oliy toifali Ingliz tili fan
o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15037609>

ARTICLE INFO

Received: 27th February 2025

Accepted: 28th February 2025

Published: 17th March 2025

KEYWORDS

ABSTRACT

Ushbu tadqiqot akademik litsey o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni o'qish ko'nikmasi orqali rivojlantirish imkoniyatlarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda Lev Vygotskiy, Paulo Freire, Mikhail Bakhtin va Jürgen Habermas kabi mashhur olimlarning nazariyalari integratsiyalashib, faol o'qish, o'zaro o'qitish (reciprocal teaching), dialogik muhokama va Sokratik savol berish metodlari asosida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari aniqlanadi. Nazariy tahlil va amaliy yondashuvlar asosida o'quvchilarning matnlarni chuqur tahlil qilish, mulohaza yuritish va o'z fikrlarini mustaqil shakllantirish qobiliyatlari oshirilishi mumkinligi ko'rsatildi.

Tanqidiy fikrlash zamonaviy axborot davrida nafaqat o'qilgan, balki eshitilgan va muloqot qilingan ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va yangicha g'oyalar shakllantirish uchun zarur ko'nikmadir. Akademik litsey o'quvchilari uchun bu ko'nikma ularni passiv bilim oluvchilardan faol, tanqidiy fikrlovchilarga aylantiradi. Ushbu maqola asosida Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi", Freirening dialogik ta'lim nazariyasi, Bakhtinning dialogizm va Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi yotadi. Maqsad – o'quvchilarga o'qish jarayonida matnni chuqur tushunish va tanqidiy tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam berish.

Tadqiqot nazariy adabiyotlar tahliliga asoslangan:

➤ **Nazariy adabiyotlarni tahlil qilish:**

Lev Vygotskiy, Paulo Freire, Mikhail Bakhtin va Jürgen Habermasning asarlaridan va ularning ta'limga oid nazariyalaridan foydalanildi.

➤ **Metodologik yondashuvlar:**

Faol o'qish, o'zaro o'qitish (reciprocal teaching), dialogik muhokama va Sokratik savol berish metodlari o'rganildi.

➤ **Amaliy strategiyalar integratsiyasi:**

Matn ustida annotatsiya, qayta o'qish, guruhli muhokamalar va dialogik jurnal yozish kabi usullar orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari aniqlanadi.

Tahlil natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

➤ **Faol o'qish usullari:**

Matnni bir necha marta o'qish, annotatsiya qilish va o'z xulosalarini shakllantirish o'quvchilarga matnning asosiy g'oyalari yanada chuqurroq anglash imkonini berdi.

➤ **Reciprocal teaching:**

Taxmin qilish, savol berish, aniqlashtirish va xulosa qilish bosqichlari o'quvchilarning matnni tahlil qilish va u ustida tanqidiy fikr yuritish qobiliyatini mustahkamladi.

➤ **Dialogik muhokamalar:**

Kichik guruhlarda va dialogik jurnallar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini baham ko'rish, savollar berish va javoblar asosida yangi g'oyalarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lishdi.

➤ **Nazariy asoslarning amaliy tatbiqi:**

Vygotskiy, Freire, Bakhtin va Habermas nazariyalari integratsiyasi o'quvchilarning o'qilgan matnlarni tanqidiy tahlil qilish va ularning asosida o'zaro muloqot qilish jarayonini yanada boyitdi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni o'qish ko'nikmasi orqali o'rgatish o'quvchilarning matnni faqat passiv qabul qilmasdan, balki u ustida chuqur mulohaza yuritish, savollar berish va o'z fikrlarini shakllantirish orqali tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Nazariy asoslarning ahamiyati:

Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi:

Ushbu nazariya o'quvchilarga ustozning qo'llab-quvvatlashi yordamida murakkab vazifalarni mustaqil bajarishdan oldin, zarur bilim va ko'nikmalarni oshirish imkoniyatini beradi. Natijada, o'quvchilar o'z bilimlarini kengaytirib, yangi konseptlarni o'zlashtiradilar va o'zaro hamkorlik orqali yanada yuqori darajaga erishadilar.

Paulo Freirening dialogik ta'lim uslubi:

Freire ta'lim jarayonida o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida tenglik va hamkorlikni ta'minlash orqali erkin fikrlash va tanqidiy savollar berishni rag'batlantiradi. Bu yondashuv o'quvchilarning shaxsiy fikrlarini shakllantirishga, ularni jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni tanqidiy tahlil qilishga va o'zaro muloqot orqali bilim almashishga undaydi.

Mikhail Bakhtinning dialogizm nazariyasi:

Bakhtinning nazariyasi matnlarni ko'p ovozli va polyfonik shaklda tahlil qilishga turtki bo'ladi. Har bir matn turli fikrlar, nuqtai nazarlar va kontekstlardan iborat ekanligini ko'rsatadi, bu esa o'quvchilarga har bir so'z va gapingiz orasidagi bog'lanishlarni aniqlash, ularni solishtirish va yangi ma'nolar hosil qilish imkoniyatini beradi.

Jürgen Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi:

Habermas ta'lim jarayonida tanqidiy muloqot va o'zaro tushunishga asoslangan hamkorlikning haqiqiy bilim manbai ekanligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv o'quvchilarga bir-birining fikrlarini baholash, dalillar asosida o'z nuqtai nazarlarini shakllantirish va o'zaro hurmat asosida muloqot qilish imkonini yaratadi.

Amaliy metodlarning integratsiyasi:

Ushbu nazariy yondashuvlarni amaliy metodlar, masalan, faol o'qish, o'zaro o'qitish (reciprocal teaching), dialogik muhokama va Sokratik savol berish metodlari bilan integratsiya qilish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini yanada mustahkamlash mumkin. Bu usullar o'quvchilarga matnni chuqurroq tushunish, uning asosiy g'oyalari ajratib ko'rsatish va o'zaro muloqot orqali yangicha g'oyalarni shakllantirishga yordam beradi. Natijada, akademik litsey o'quvchilari zamonaviy axborot muhitida ongli qarorlar qabul qiluvchi faol, mustaqil va tanqidiy fikrlovchi shaxslar sifatida shakllanib, jamiyatdagi murakkab muammolarni hal etishda sezilarli darajada samaradorlik ko'rsatadilar.

Kelajakdagi qo'llanish:

Ushbu yondashuv akademik litsey o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun mustahkam nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Keyingi tadqiqotlar va amaliy sinovlar orqali ushbu metodlarning samaradorligini yanada oshirish va integratsiyalashgan ta'lim muhitini yaratish mumkin bo'ladi.

Tanqidiy fikrlashni o'qish ko'nikmasi orqali o'rgatish metodikasi o'quvchilarga matnni chuqur tahlil qilish, tanqidiy savollar berish va muloqot orqali o'z fikrlarini shakllantirish imkoniyatini beradi. Nazariy adabiyotlar va mashhur olimlar – Vygotskiy, Freire, Bakhtin va Habermas – nazariyalari asosida ishlab chiqilgan metodlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini boyitib, ularni zamonaviy axborot muhitida ongli qarorlar qabul qiluvchi faol shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Bakhtin, M. (1981). *The Dialogic Imagination*. University of Texas Press.

Dialogic learning va reciprocal teaching yondashuvlari (Wikipedia).

Freire, P. (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press.

Vygotskiy, L.S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.

INNOVATIVE
ACADEMY